

EESTI RIIGIARHIIV

Nõukogude õhurünnaku
tagajärjed Kalamaja rajoonis.
Pilt on tehtud 9. märtsil 1944
Toompea trepilt suunaga
lõunast põhja.

70 aastat märtsipommitamise õuduste ööst Tallinnas

Nõukogude õhuväe

haasidesse teist nimmikoormat

kemoon. Seega oleks suurema

Purustusi oli ka Laijal ja Vene tä-

näha keskaigla hooned Juh-

nüüdse Kosmose kino asukohalt

Nõukogude õhuväe terrorirünnak Tallinnale 1944. aasta 9. ja 10. märtsil on valusa pildina alles tallinlaste mälestustes ja taashoonestamata aukudena mitmel pool linnas.

Punalennuvägi tegi Tallinnale sõja-aastatel mitu õhurünnakut. Kui 1942. aastal tuli ette pigem juhuslikke reide, siis 1943 võeti ette juba suuremaid pommitamisi – kokku rünnati Tallinna kahe aasta jooksul 16 korda. Nende käigus hukkus või sai vigastada kümneid tallinlasi. Mitusada maja vajasis taastamist. 1944. aasta 9. ja 10. märtsi öösel toimunud massiivne pommitamine ületas aga oma jõult kõik eelmised.

Punaarmee rünnak oli 1944. aasta veebruar alguses takerdunud Narva jõe äärde rajatud Saksa vägede kaitseliinis. Veristes lahingutes ei saavutanud venelased edu. Nii otsustati asuda pommitama Eesti linnu.

9. märtsi õhtul oli Tallinna kohal selge taevast ja täiskuu, külma mõni kraad, lund oli vähe. Õhurünnak Tallinnale algas õhtul kell 18.30 ning esimene laine kestis kella 21.15ni. Algul lasti pimendatud linna kohale valgustuspommid, mida rahvas jõulupuudeks kutsus. Undama hakkasid õhusireenid. Inimesed jooksid varjenditesse.

Esimeses rünnakulaines osales 240–300 eri tüüpi nõukogude lennukit. See laine tekitas ka enamiku purustusi linnas. Seejärel siirdusid punalennukid

baasidesse teist pommikoormat peale võtma. Kui nad oleks sellega ka Tallinna kohale jõudnud, poleks kaosesse paisatud vanast hansalinnast suurt midagi alles jäänud. Kõige hullemast päästsid linna julge operatsiooniga üllatuslikult soomlased.

Soomlaste kättemaks

Kuu aja jooksul enne sakslaste poolt okupeeritud Eesti pealinna ründamist oli punalennuvägi pommitanud kolmel korral Helsingit. Kokku hukkus pommitamistes vähemalt 145 inimest. Soomlased haudusid kättemaksu. Ja võimalus selleks tekkis Tallinna pommitamise ööl.

Soome piloodid libisesid vaikselt ööpimeduses baasidesse lendavate punalennukite vahele, kusjuures hõimuvõlled kasutasid segaduse tekitamiseks mitut punaarmeelt 1941. aasta sõjasuvel saadud trofeelennukit. Karjala kannasele maandunud nõukogude lendureid tabas seega ootamatult pommiraha, samuti piiri tagant avatud soomlaste suurtükitalu lennukitele. Punaste õhutõrje oli aga sisuliselt halvatud, sest võimatu oli vahet teha oma ja vaenlase lennukil.

Just see tekitatud kaos hoidis ära teise suurema pommituslaine Tallinnale. Linna kohale jõudis peamiselt Moskva lähedal asunud lennukijadelt 10. märtsi esimesel tundidel tagasi vaid umbes 60 punalennukit, ligi viis korda vähem kui esimeses laines. Saksa niigi suhteliselt nõrk õhukaitse oli viidud rivist välja. Lõppenud oli ka las-

kemoon. Seega oleks suurema pommituslaine korral tabanud Tallinna tõeline katastroof.

Sakslaste tõhusaim relv punalennuväe vastu oli aga 1944. aasta märtsis õhävitatate Ju-88 eskadrill. Need olid lennukid, mis lendasid õhämäruses vaenlase pommituslennuki kõrvale ja avasid laastava tule. Tagasi lendavaid vaenlasi rünnanud õhävitatate Ju-88 eskadrill alla kokku 16 nõukogude lennukit.

Kokku tulistasid sel ööl linna kaitsel olnud õhutõrjeüksused ja õhävitatate Ju-88 eskadrill alla 36–38 nõukogude pommitajat. Lisaks veel soomlaste purustatud lennukid.

Tallinnale heideti üle 3000 süüte-, lõhke- ja fosforpomme, enamasti vahemikus 50–250 kilogrammi, aga ka kuni 500kiloseid. Linn lõomas, kui pommisadu 10. märtsil kella poole nelja paiku hommikul lõppes. Avanevad pildid olid väga jube.

Põhjalik hävitustöö

Rängalt sai kannatada Harju tänav, samuti Vana-Posti, Kuninga, Müürivahe ja Rüütli tänav. Põlesid Niguliste kirik, kino Amor, hotell Kuld Lövi ja vaekoda Raekoja platsil. Raekoda ise kaotas õnneks vaid tornikiivri.

Soome piloodid libisesid vaikselt ööpimeduses baasidesse lendavate punalennukite vahele, kusjuures hõimuvõlled kasutasid segaduse tekitamiseks mitut punaarmeelt 1941. aasta sõjasuvel saadud trofeelennukit.

Purustusi oli ka Laial ja Vene tänaval. Kokku hävis 10 protsenti vanalinna hoonestusest. Tules sai suuri purustusi Estonia teater, kus vahetult enne pommirünnaku algust oli alanud Eduard Tubina ballett "Kratt".

Tallinna vanadest eeslinnadest sai märtsipommitamises enim kannatada Sibulaküla, millest hävis umbes 80 protsenti. Põlesid kivimajad Estonia puistee ääres, mis taastati muudetud kujul. Tuhaks sai suurem osa Sakala tänavast, mis toona ulatus kunstiakadeemia kinnistuni Tartu maantee ääres. Sakala tänav ääres põlesid töölisteater ning sünagoog koos juudi kooliga.

Kogu tänapäevane Rävalla puistee ala kuni Olümpia hotellini oli üks suur varemeväli. Täiesti lagedaks põles Öuna tänav. Üksikud majad jäid püsti Lembitu tänavast ja Imanta tänav Sibulaküla osast (praegu Ants Lauteri tänav). Enamik vanast hoonestusest hävis Kentmanni, Kaupmehe ja Lennuki tänavas. Kaupmehe tänavas sai otsetabamuse inimesi täis olnud vennastekoguduse palvela.

Kokku põles tol õuduste ööl Sibulakülas üle 200 hoone. Kest linna laiusid hiiglaslikud varemed. Estonia teatri eest olid

näha keskhaigla hooned Juhkentali tänava ääres.

Ka Kompassi *alias* Kompassi asumis põlesid terved kvartalid. Suurem osa Viru hotellist Pronksi tänavani oli leekides.

Põles Tartu maantee algus praeguse Tallinna kaubamaja B-korpuse kohal, samuti Gonsiori tänava vana kitsas trass, mis toona kulges nüüdse Tammisaare pargi juurest läbi Viru keskuse ja Tallinki hotelli Kompassi väljakuni. Hävis suur hulk maju Maneeži ja Reimani tänavas.

Uue Maailma asumis hävis üle 200 vana maja. Peaegu täielikult sai tuhaks Koidu tänav Pärnu maantee poolne ots, suur osa Endla, Suur-Ameerika, Kesk-Ameerika, Väike-Ameerika, Videviku, Virmalise, Kristiina, Luha ja Planeedi tänavast. Põlesid terved kvartalid.

Uue Maailmaga piirnevas Kassisabas neelas tuli Koidu tänav Paldiski maantee poolse otsa, samuti suure osa Endla tänav puitmajadest. Kannatada sai ka Luise tänav.

Tartu maantee, Liivalaia, Juhkentali ja Odra tänava vahel asuv Keldrimäe asum kaotas märtsipommitamises ligi poole oma puitmajadest koosnevast hoonestusest.

Märtsipommitamises hävis tuleõnne suurem osa Lennuki (nüüdse Mardi) ja Tartu maantee ning Klaasingi (umbes praegune Liivalaia tänava joon) ja Gildi tänava vahele jäävast Keldrimäe hoonestusest. Kokku sai tuhaks üle 150 maja.

Hävisid ka mitmed Veerenni ja Süda-Tatari asumi kvartalid. Peaegu täielikult said tuhaks

nyüdse Kosmose kino asukohalt kulgenud Vaestepatuste tänav ja sellega ristuv Ahju tänav.

Pelgulinnas põles Kolde puistee, Roo, Timuti ja Risti-ku tänava vaheline kvartal, mille asemele 1950. aastate alguses ehitati Kolde lasteaia hoone. Maha põlesid ka Kõrre tänava raudteepoolsed majad.

Telliskivi ja Mulla tänava vahel praeguse mööblimaja ümbruses asusid sõja ajal ilusad puumajad suurte aedadega. Paldiski maantee ääres said aga pihta makaronivabrik Capri (Paldiski mnt 46) ja hipodroomi hooned.

Ei jäänud viimaseks

Kalamajas põles valdav osa kuulsa baltisaksa perekonna järgi nime saanud Kotzebue tänav ja Kesk-Kalamaja vanast puithoonestusest Balti jaama lähedal. Hävinud või rängalt purustatud maju oli mujalgi Kalamajas.

Pool aastat pärast märtsipommitamist tungis punaarmee taas Tallinna. Nõukogude võim asus ajalugu võltsima, kuulutades maailmale, et Tallinna olid pommitanud sakslased. Enamik varemeid tasandati ja muudeti haljasalaks või uuteks tänavateks. Õnneks taastati Niguliste kirik ja muudetud kujul Estonia teater.

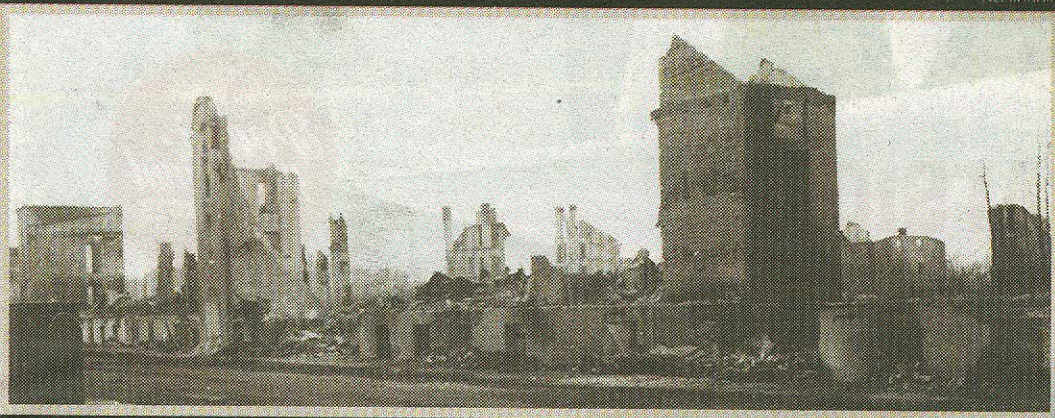
Tallinlased ei unustanud märtsipommitamise tegelikku lugu. Alates 1989. aastast on pommitamise ohvreid igal aastal mälestatud Harju tänaval ja Siselinna kalmistul.

JAAK JUSKE

FILMARHIIV

▲ Tuli hävitas Harju tänava pea täielikult, kustutustööd raskendas asjaolu, et kohe õhurünnaku algul purustas pommi täistabamus ühe linna suubuvatest magistraalveejuhtmetest.

◀ Uue Maailma asumis hävis tules üle 200 maja. Tõsiselt sai kannatada ka Planeedi tänav.

TALLINNA POMMITAMINE

Nõukogude lennuväe õhurünnak 9. ja 10. märtsil 1944

■ Tallinnas hukkus 757 inimest (neist 586 tsiviilelanikku, 50 sõjaväelast ja 121 sõjavangi), 213 said raskeid ja 446 inimest kergeid haavu. Umbes 20 000 inimest jäi peavarjuta. Tol ajal elas Tallinnas üle 133 000

Niguliste torn põles nagu tõrvik

FILMARHIIV

Märtsipommitamist meenutavad Aleksander Maastik, Heljo Roos Vösari ja Laine Laanemets.

Õhtu oli väga selge ja vaikne, sireenide ulg kostis Lilleküla äärelinnamajja selgelt. Toona 15aastane Aleksander Maastik oli koos isaga peadpidi pönninguaknast väljas ja vaatas Tallinna poole.

“Esmalt tuli üksainus lennuk,

tasid siiski maja keldrisse varjendisse asuda.

Müra läks aina suuremaks, kuni varjendil lendas uks eest ja mitu inimest said vigastada. Ka Heljo Roos Vösari jalg sai tugevasti haiget ning põrutus lõi ta esialgu uimaseks.

Kui inimesed mürast poolkurdina varjendist väljusid, ootas neid šokk – enamik maju oli purustatud. Nende enda maja oli küll püsti, kuid seintes suured praod. Niguliste kirik lõomas põleda ja õhk oli täis kuu-

◀ Uue Maailma asumis
hävis tules üle 200 maja.
Tõsiselt sai kannatada
ka Planeedi tänav.

TALLINNA POMMITAMINE

Nõukogude lennuväe õhurünnak 9. ja 10. märtsil 1944

■ Tallinnas hukkus 757 inimest (neist 586 tsiviilelanikku, 50 sõjaväelast ja 121 sõjavangi), 213 said raskeid ja 446 inimest kergeid haavu. Umbes 20 000 inimest jäi peavarjuta. Tol ajal elas Tallinnas üle 133 000 inimese.

■ Pommitamise eesmärk oli mitte sõjaliste sihtmärkide, vaid elumkvartalite ründamine. Seega oli hävitustöö väga põhjalik: täielikult hävis 1549 hoonet (1418 elamut, 73 majandushoonet, 58 avalikku hoonet), raskelt kahjustatud oli 250 (227 elamut, 9 majandushoonet, 14 avalikku hoonet), keskmiselt kahjustatud 320 (299 elamut, 9 majandushoonet, 12 avalikku hoonet) ning kergelt kahjustatud 2954 hoonet (2824 elamut, 77 majandushoonet, 53 avalikku hoonet).

■ Kokku sai purustusi 5073 hoonet, kolmandik Eesti pealinnast ja ligi 50% selle elamispiinast. Seda kõike ühe ööga.

Niguliste torn põles nagu tõrvik

Märtsipommitamist meenutavad
Aleksander Maastik,
Heljo Roos Vösari
ja Laine Laanemets.

Õhtu oli väga selge ja vaikne, sireenide ulg kostis Lilleküla äärelinnamajja selgelt. Toona 15aastane Aleksander Maastik oli koos isaga peadpidi põõninguaknast väljas ja vaatas Tallinna poole.

“Esmalt tuli üksainus lennuk, riputas taevasse laternaid,” on Aleksander Maastikul pilt tänagi silme ees. Laternad olid langevarjude küljes valgustusküünlad, mis enda ümber teravat valgust heites õhus hõljusid. Keslinna kohale tekkinud valgusrõngas oli pommitajatele märgiks, kuhu laadung heita.

Õhtu edenedes läks pere keldrisse varju. “Plahvatused, langevate pommide ulg. Kui kaua see kestis, ei mäleta. Siis tuli vaikus,” räägib Maastik.

Põõningult avanes nüüd juba uus pilt: kõikjal tulemeri, Niguliste kiriku torn tõusis sellest esile nagu tõrvik, mis aeglaselt kaldu vajas ja siis alla kukkus.

Järgmisel hommikul läks Aleksander vaatama, mis linnas juhtunud. Endla ja Koidu tänav kandis vaatasid inimesed abitult, kuidas puumajad üksteisest süttisid, kustutusvett ju polnud. Kesklinn oli täis tossavaid varemeid, Harju tänav otsas seisis rahvasuus ketikoerteks hüütud saksa välipolitsei patrull, ke-

FILMIARHIIV

Niguliste kirik kaotas rünnakus katused ja tornikiivri.

dagi läbi ei lastud. Harju tänav kinos Amor hukkus varemete all Aleksandri klassivend Viido Kork.

“Mugav retk Tallinna vabastamiseks “röövvalutajatest”, kellel niigi juba vesi ahjus! Terrorirünnak, puhas terrorirünnak,” nendib Aleksander Maastik.

Film jäi vaatamata

Heljo Roos Vösari meenutab mälestusteraamatus “Ühe saarlase saaga”, et oli sel õhtul õe ja õemehega kinos. Film Mozarti elust Vabaduse väljakul asunud kinos Gloria Palace jäi alanud õhuhäire tõttu vaatamata, sest inimestel paluti minna varjendisse. Vösari ja tema pere läksid esialgu õe Harju tänav korterisse, kuid õhtu edenedes otsus-

tasid siiski maja keldrisse varjendisse asuda.

Müra läks aina suuremaks, kuni varjendil lendas uks eest ja mitu inimest said vigastada. Ka Heljo Roos Vösari jalg sai tugevasti haiget ning põrutus lõi ta esialgu uimaseks.

Kui inimesed mürast poolkurdina varjendist väljusid, ootas neid šokk – enamik maju oli purustatud. Nende enda maja oli küll püsti, kuid seintes suured praod. Niguliste kirik lõomas põleda ja õhk oli täis kuumatuhka. Taevas oli valge valgustuspommide, mida nimetati Stalini laternateks ja mille kuma nähti Hiiumaani välja.

Vösari meenutusel pidid nad tänaval mantli üle pea tõmbama, muidu ei saanud hingata. Tema Nõmme kodu jäi terveks, puruks oli vaid aken. Seda ööd ei unustanud nende peres keegi.

Mürin tänapäevani kõrvus

Laine Laanemets oli märtsipommitamise ajal 13aastane ning elas perega Järvamaal Koigi lähedal. Kaitseliitlastest isa kaudu teati, mis toimub, hirm oli suur. “Lennukid läksid madalalt otse üle meie peade Tallinna poole,” meenutab Laanemets. “Ilmselt juba enne sinna jõudmist viskasid nad alla valguspomme.”

Laanemetsa sõnul oli Tallinna poolt tulev kuma oli nii hele, et valgustas öue. Lennukite mürin on aga siiani naisel kõrvus.

BIANCA MIKOVITŠ